

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΤΕΥΧΟΣ 21 – ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2006 – ΤΙΜΗ 15 ΕΥΡΩ

σ. 3 ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ Ταυτότητα και έτερότητα σὲ ἓνα μεταβαλλόμενο κόσμο σ. 7 ΝΙΚΟΥ ΓΚΑΤΣΟΥ Ὁ ξένος σ. 9 ΠΕΤΡΟΥ ΠΟΛΥΧΡΟΝΗ Μαρτυρίες ἢ ἀνακαλύπτοντας ξανά τὴν ντροπὴ καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη σ. 15 RICHARD KEARNEY Ἐνοί, θεοὶ καὶ τέρατα – Ἑρμηνεύοντας τὴν έτερότητα σ. 43 ΓΙΟΧΑΝ ΒΟΛΦΓΚΑΝΓΚ ΓΚΑΙΤΕ Ἀπὸ τὸ ταξίδι στὴν Ἰταλία [1786] σ. 47 Π. ΛΑΜΠΡΟΥ ΚΑΜΠΕΡΙΔΗ Ἡ πολυμορφία τῆς Ὁρθοδοξίας σὲ ἓναν μονοσήμαντο κόσμο σ. 63 ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ ΚΟΜΝΗΝΟΥ Τὸ Ἀλλότριο καὶ τὸ Οἰκεῖο: Ἐνα σχόλιο σ. 66 MARGUERITE YOURCENAR Σημειωματάριο, 1942-1948 σ. 75 ΦΩΓΗ ΤΕΡΖΑΚΗ Φονταμενταλισμὸς καὶ έτερότητα σ. 87 ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ Πρόσωπο καὶ έτερότητα – Δοκίμιο γιὰ μιὰ θεολογία τῆς έτερότητας σ. 127 ΘΑΝΟΥ ΛΠΠΟΒΑΤΣ Ἡ ἀλλόττητα στὸν Μονοθεϊσμό σ. 165 ΠΕΤΡΟΥ ΠΟΛΥΧΡΟΝΗ Γράμμα (ἢ ἀναστοχασμοί) ἀπὸ τὴν Ἰρλανδία σ. 169 MARIO WIRZ Ἐπίκληση ἀγγέλου σ. 171 ΝΤΙΝΑΣ ΒΑΪΟΥ Ταυτότητες / Ἐτερότητες γυναικῶν στὴν πόλη σ. 185 ΚΩΣΤΑ Μ. ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ Ὁ Ἄλλος καὶ Ἐμεῖς: Κοινὸ τόπο μιᾶς κοινῆς πατρίδας σ. 203 ΘΑΝΟΥ ΖΑΡΤΑΛΟΥΔΗ «Ἐν τῷ έτέρῳ νέμεσθαι» – Ἡ ἰδέα τοῦ προσώπου στὸν Τζιόρτζιο Ἀγκάμπεν σ. 229 ΣΟΛΩΝΑ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ-ΕΛΕΝΗΣ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ Ἐτερογένεια, πολυπλοκότητα καὶ ὁ χῶρος στὸν Παιδικὸ Κῆπο Φιλοθέης τοῦ Δημήτρη Πικιώνη σ. 251 ΘΕΟΚΑΗ ΚΑΝΑΡΕΛΗ Ἐνοί φιλοξένοι, τοπία τῆς μνήμης σ. 263 ΣΤΕΛΙΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Ἡ Ὁρθόδοξη παράδοση καὶ ἡ κατάφαση τῆς έτερότητας σ. 275 ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΥ Ὅταν ἔρχεται ὁ ξένος σ. 295 ΔΗΜΗΤΡΗ Α. ΣΕΒΑΣΤΑΚΗ Μικρὲς σπουδὲς – Πάνω στὴν έτερότητα ἢ τὴν έτερομορφία; σ. 305 ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ ΚΟΜΝΗΝΟΥ Schooligans σ. 307 ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΔΟΪΚΟΥ Τὸ ἔρωτικό ἀνεκπλήρωτο καὶ ἡ κίνηση τῆς ἀνάτασης σ. 313 ΧΑΡΤΙΝΗ ΑΥΛΑΙΑ – ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ (Θεόφιλος Ἀμπατζίδης) σ. 323 ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΕΡΗ (Μανώλης Βελιτζανίδης)

Τὸ παρὸν τεῦχος κοσμεῖται μὲ ζωγραφιὲς τοῦ Πέρη Ἱερεμιάδη.

ΣΤΟΝ ΚΥΚΛΟ ΤΗΣ ΙΝΔΙΚΤΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΝ ΟΙ: ΕΛΙΖΑ ΒΑΡΟΝΟΥ • ΜΑΝΩΛΗΣ ΒΕΛΙΤΖΑΝΙΔΗΣ • ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ ΠΕΤΡΟΣ ΓΙΑΡΜΕΝΙΤΗΣ • ΠΕΡΗΣ ΙΕΡΕΜΙΑΔΗΣ • ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ • ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ • ΞΕΝΟΦΩΝ ΚΟΜΝΗΝΟΣ • ΗΛΙΑΣ ΜΑΛΕΒΙΤΗΣ • ΗΛΙΑΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ • ΠΕΤΡΟΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΗΣ • ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΕΒΑΣΤΑΚΗΣ

ΙΝΔΙΚΤΟΣ ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ΥΛΗΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ: ΜΑΝΩΛΗΣ ΒΕΛΙΤΖΑΝΙΔΗΣ – ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ
ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ, ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ, ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: ΙΝΔΙΚΤΟΣ Α.Ε.Ε.Β.Ε. – ΕΚΔΟΤΙΚΗ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΠΕΡΗΣ ΙΕΡΕΜΙΑΔΗΣ – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΓΙΑΡΜΕΝΙΤΗΣ – ΕΚΤΥΠΩΣΗ:
ΛΥΧΝΙΑ ΥΙΟΙ Θ. ΒΓΟΝΤΖΑ Ο.Ε. – ΣΥΝΔΡΟΜΗ 4 ΤΕΥΧΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: 50 ΕΥΡΩ
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: 80 ΕΥΡΩ – ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ, ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ, ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ, ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
ΙΝΔΙΚΤΟΣ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΚΑΛΙΔΡΟΜΙΟΥ 64, 114 73 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.82.51.889, 210.88.38.007, FAX: 210.82.15.389
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΥ 5, 546 35 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΤΗΛ.: 2310.23.10.83, FAX: 2310.26.23.99

www.indiktos.gr, e-mail: indiktos@indiktos.gr

ISSN: 1106-9279

λει νὰ ἀνεχθεῖ κάτι τέτοιο, δὲν πρέπει καὶ νὰ παριστάνει τὸν μεγάλο ἄρχοντα, δηλαδή, δὲν πρέπει νὰ κάνει σάμπως ἓνα μέρος τῆς κατοικίας του νὰ ἀνῆκε στὸ κοινό, κλείνει τὴν πόρτα του καὶ εἶναι ὅλα πάλι μιὰ χαρά. Στὰ δημόσια κτήρια ὁ λαὸς ἔχει ἓνα λόγο παραπάνω νὰ μὴν ἐπιτρέπει ἐπουδενὶ νὰ τοῦ στερήσουν τὸ δικαίωμά του, καὶ γι' αὐτὸ παρπονιέται ὁ ξένος σὲ ὅλη τὴν Ἰταλία.

Σὲ διάφορους περιπάτους ἀνὰ τὴν πόλη παρατήρησα σήμερα τὶς φορεσιές καὶ τοὺς τρόπους ἰδιαιτέρα τῆς μεσαίας τάξης πού δείχνει πολυπληθῆς καὶ πολυάσχολη. Βαδίζουν κουνώντας πέρα δῶθε τὰ χέρια. Πρόσωπα ἀπὸ ἀνώτερη τάξη πού σὲ συγκεκριμένες περιστάσεις φέρουν ξίφος, κουνᾶνε μόνο τὸ ἓνα, γιατί ἔχουν συνηθίσει νὰ κρατᾶνε ἀκίνητο τὸ ἀριστερό.

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ λαὸς καταγίνεται ἀνέμελα μὲ τὶς δουλειές καὶ τὶς ἀνάγκες του, ἔχει, ὥστόσο, τὸ μάτι του κοφτερὸ πάνω σὲ ὅλους τοὺς ξένους. Ἔτσι τὶς πρῶτες μέρες ὑπέπεσε στὴν ἀντίληψή μου, ὅτι ὅλοι παρατηροῦσαν τὶς μπότες μου, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι, ὄντας ἀκριβὸ εἶδος, δὲν τὶς χρησιμοποιοῦν οὔτε κἀν τὸν χειμῶνα. Τώρα πού φοράω παπούτσια καὶ κάλτσες δὲν μὲ προσέχει πιά κανεὶς. Μοῦ ἔκανε ὅμως ἐντύπωση, ὅτι σήμερα τὸ πρωί, ἐνῶ ὅλοι ἔτρεχαν ἐδῶ κι ἐκεῖ μὲ λουλούδια, λαχανικά, σκόρδα καὶ ἓνα σωρὸ ἄλλα ψώνια ἀπὸ τὴν ἀγορὰ δὲν διέφυγε τῆς προσοχῆς τους τὸ κλαδὶ ἀπὸ κυπαρίσσι πού βαστοῦσα στὸ χέρι. Πάνω του κρέμονταν μερικοὶ πράσινοι κῶνοι καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ κρατοῦσα καὶ μερικὰ κλαδιὰ ἀνθισμένης κάπαρης. Ὅλοι, μικροὶ καὶ μεγάλοι, μὲ κοιτοῦσαν στὰ χέρια καὶ ἔδειχναν νὰ κάνουν παράξενες σκέψεις.

Τὰ κλαδιὰ αὐτὰ τὰ εἶχα φέρει ἀπὸ τοὺς Κήπους Giusti πού βρίσκονται σὲ ὠραία τοποθεσία καὶ ἔχουν πελώρια κυπαρίσσια, τὰ ὁποῖα ὑψώνονται ὅλα σὰν σφῆνες στὸν ἀέρα. Πιθανὸν οἱ κλαδεμένοι σὲ ὀξυκόρυφο σχῆμα τάξει τῆς βόρειας κηποτεχνίας νὰ εἶναι ἀπομιμήσεις αὐτοῦ τοῦ μεγαλόπρεπου προϊόντος τῆς φύσης. Ἐνα δένδρο πού τὰ κλαδιὰ του, ἀπὸ κάτω ὡς ἐπάνω, τὰ γηραιότερα, ὅπως καὶ τὰ νεώτερα, ἀνατείνουν πρὸς τὸν οὐρανό, πού βαστάει τὰ τριακόσια χρόνια του, εἶναι καθ' ὅλα ἄξιο σεβασμοῦ. Σὲ μιὰ τόσο σεβάσμια ἡλικία ἔχουν ἤδη φθάσει αὐτὰ, ἂν σκεφθεῖ κανεὶς τὴν ἐποχὴ πού φτιάχτηκαν οἱ κῆποι¹.

1. Στὰ μισὰ περίπου τοῦ 16ου αἰώνα.

Π. ΛΑΜΠΡΟΥ ΚΑΜΠΕΡΙΔΗ Η ΠΟΛΥΜΟΡΦΙΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ ΣΕ ΕΝΑΝ ΜΟΝΟΣΗΜΑΝΤΟ ΚΟΣΜΟ**

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΕΣ, ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ
ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ

Τὸ ζήτημα τοῦ μονισμού καὶ τοῦ δυϊσμοῦ, τῆς μοναδικότητας καὶ τῆς πολλαπλότητας, τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν πολλῶν, τοῦ κατὰ μέρος –μερικῶν– καὶ τοῦ καθ’ ὅλον –καθολικῶν– ἀπασχόλησαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἀπασχολοῦν μὲ μία ἀδιάπτωτη ἔνταση τὴν φιλοσοφικὴ καὶ θεολογικὴ σκέψη. Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους παρουσιάστηκαν μὲ μία ἀσυμβίβαστη διπολικότητα ποὺ πῆρε διαφορετικὲς μορφὲς ἀνάλογα μὲ τὸ ποῦ ἀντιστοιχοῦσε ἡ ἐφαρμογὴ τῆς. Σὲ θέματα πίστεως αὐτὴ ἡ διπολικὴ θεώρηση ἀποκρυσταλλώθηκε στὴν ἀντιπαράθεση μονοθεϊσμοῦ καὶ πολυθεϊσμοῦ, μὲ ἐνδιάμεσες διαβαθμίσεις μεταξὺ διάφορων εἰδῶν μονοφυσιτισμοῦ καὶ πανθεϊσμοῦ· στὴ φιλοσοφικὴ σκέψη βρῆκε τὴν ἔκφρασή της στὴν ἀντιπαράθεση τῆς ὑλιστικῆς ἔποψης τοῦ κόσμου ἔναντι τῆς πνευματικῆς.

Τὸ παράδοξο καὶ τῶν δύο θεωρήσεων βρίσκεται κυρίως στὸν τρόπο τῆς ὑπαρξῆς, τῆς περιχώρησης καὶ τοῦ ἀλληλοσυσχετισμοῦ τους. Γιὰ νὰ γίνει δυνατὴ ἡ ἐπεξήγηση καὶ ὁ καθορισμὸς τοῦ ἑνὸς εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση ἡ ἐπεξήγηση καὶ ὁ καθορισμὸς τοῦ ἄλλου. Συχνὰ ὁ μονισμὸς ἀποκαλύπτει τὴν πολλαπλότητα καὶ ταυτόχρονα τὰ πολλὰ ἀναδεικνύουν ἀπὸ τὴν πολλαπλὴ τους ὑπόστασι τὸν μοναδικὸ τους χαρακτήρα. Τὰ ὑλιστικὰ συστήματα θεώρησης τοῦ κόσμου ἔχουν συνήθως ἐκληφθεῖ ὡς πολυμερῆ συστήματα πολύμορφων διαδικασιῶν, ποὺ στὴν οὐσία ὅμως συντίθενται καὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀπειροελάχιστα ἀτομικὰ μόρια. Στὴν παράδοξη τῆς Μιλήσιας σχολῆς ὀλοκληρωμένη πραγματικότητα ἀποδίδεται μόνο στὰ ὑλικά σώματα· πρέπει ὅμως νὰ τονιστεῖ πὺς πρόκειται γιὰ μιὰ συμπαγῆ καὶ ὑλικὴ σωματικότητα ποὺ δανεῖζεται τὰ στοιχεῖα της ἀπὸ τὴν συμπαγῆ ἐνότητα τῆς μοναδικῆς Ἑλεατικῆς κλειστῆς σφαίρας τοῦ Εἶναι. Ἐνὸς μεταφυσικοῦ ὄντος

* Ὁ π. Λάμπρος Καμπερίδης εἶναι ἐφημέριος στὴν ἑλληνορθόδοξη Μητρόπολι τοῦ Καναδά καὶ διδάσκει στὰ Πανεπιστήμια Concordia καὶ Sherbroke (Montreal).

** Τὸ παρὸν κείμενο προέρχεται ἀπὸ εἰσήγηση ποὺ πραγματοποιήθηκε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 2004 στὸ πλαίσιο τοῦ προγράμματος «Ὁρθοδοξία καὶ Πολυπολιτισμικότητα» στὴν Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν τῆς Ι. Μ. Δημητριάδος στὸν Βόλο.

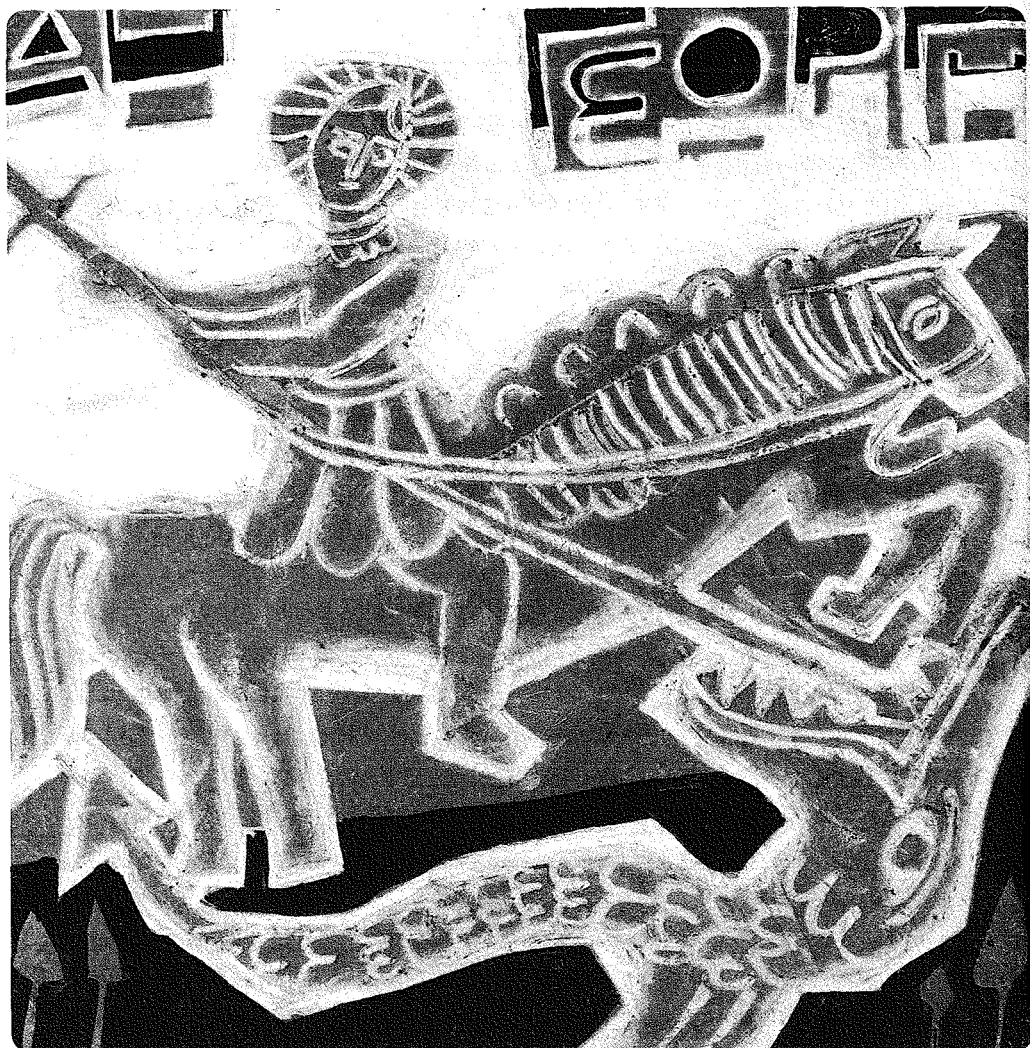
δηλαδή, πού στην μοναδικότητά του είναι τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς τόσο συμπαγοῦς ὁμογενοποίησης, πού δὲν ἐπιδέχεται οὔτε τὴν ἐλάχιστη πιθανότητα κενοῦ ἢ διάτρησης, καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἐνότητά του ἓνα μοναδικὸ εἶναι πού δὲν ἐπιδέχεται διαίρεση. Πρόκειται δηλαδή περὶ τοῦ ἐνωτικῆς στή σύστασή του, ἀδιαίρετου ἀτόμου, πού ἐμπεριέχεται στὴ μοναδικότητα τῆς ἐνωτικῆς πυθαγόρειας μονάδας. Μιᾶς μεταφυσικῆς μονάδας, στὴν ἀρχὴ τῆς ὁποίας ἀνάγονται οἱ ποικίλες μονάδες πού συνδυάζονται καὶ συστοιχοῦνται μεταξύ τους γιὰ νὰ σχηματίσουν τὸ πολύμορφο σχῆμα τῆς πανθυπόστατης πυθαγόρειας τετρακτύος, πού ἀναδείχνει καὶ αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της τὴν πολλαπλότητα τῶν στοιχείων πού συνθέτουν τὴν πολυμορφία τοῦ κόσμου.

Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἐπεξηγεῖται τὸ δημοκρίτειο ὑλικὸ σύστημα καὶ μὲ παρόμοιο τρόπο ἐπεξηγοῦνται στὴν ἐποχὴ μας οἱ πολυμερεῖς ἐνώσεις στὴ σύσταση τῶν πολυμερισμῶν, τῆς διαδικασίας δηλαδή τῆς ἐνώσεως ἀριθμοῦ ὁμοιόμορφων μικρῶν μονομερῶν μορίων γιὰ τὸ σχηματισμὸ μεγαλύτερων χημικῶν ἐνώσεων. Κανένας δὲν ἀμφισβητεῖ πὼς αὐτὴ ἡ ὑλικὴ καὶ χημικὴ διαδικασία εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν μετατροπὴ μιᾶς χημικῆς ἐνώσεως σὲ ἄλλη μὲ τὴν ἴδια σύσταση, καὶ πὼς χωρὶς αὐτὴν δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ πετύχομε τὸν πολυμερισμὸ στὴν πετροχημεία καὶ σὲ ἄλλες τεχνολογικὲς ἐφαρμογές. Παράλληλα ὅμως μὲ αὐτὴ τὴ διαπίστωση θὰ πρέπει νὰ ἀναρωτηθοῦμε ἂν ἦταν πράγματι αὐτὴ ἡ διαδικασία πού εἶχε στὸ νοῦ του ὁ Δημόκριτος, ὁ Δεύκιππος ἢ ὁ Ἐπίκουρος ὅταν ἔκαναν λόγο γιὰ τὰς ἀτόμους, πού ἐν ἀπειρῶ τῶ κενῶ κεχωρισμένας ἀλλήλων καὶ διαφερούσας σχήμασί τε καὶ μεγέθεσι καὶ θέσει καὶ τάξει φέρεσθαι ἐν τῷ κενῷ καὶ ἐπικαταλαμβάνουσας ἀλλήλας συγκρούεσθαι, καὶ τὰς μὲν ἀποπάλλεσθαι [...] τὰς δὲ περιπλέκεσθαι ἀλλήλαις κατὰ τὴν τῶν σχημάτων καὶ μεγεθῶν καὶ θέσεων καὶ τάξεων συμμετρίαν καὶ συμμένειν καὶ οὕτως τὴν τῶν συνθέτων γένεσιν ἀποτελεῖσθαι (Σιμπλίκιος, *Περὶ Οὐρανοῦ* 242, 21). Οἱ ἀναφορὲς στὸ ἄπειρο κενό, στὰ σχήματα καὶ στὰ μεγέθη τῶν ἀτόμων πού φέρονται μέσα σὲ αὐτὸ τὸ κενό, στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο συγκρούονται καὶ ἀποπάλλονται, περιπλέκονται καὶ συμμένουν ἀναμεταξύ τους σχηματίζοντας ταυτόχρονα μία παράδοξη καὶ ἐναρμόνια συμμετρία γιὰ νὰ δώσουν στὸ τέλος τὴ γένεση σὲ νέα σύνθετα πράγματα, φανερώνουν τὴν ἀδιαμφισβήτητη βαθύτερη σχέση μεταξύ τῆς πολλαπλότητας καὶ τῆς ἀτομικῆς μοναδικότητος πού βρίσκονται σὲ διαρκῆ ἀλληλοπεριχώρηση.

Αυτή ἡ ἀναγκαία συνύπαρξη αὐθύπαρκτων ἀτόμων ἐπικυρώνεται καὶ ἀπὸ τὸν Στοβαῖο, πού παρατηρεῖ, ἀντιγράφοντας τὸν Ἀριστοτέλη: τὸν μὲν οὐρανὸν εἶναι ἓνα, ἐπεισάγεσθαι δὲ ἐκ τοῦ ἀπείρου χρόνου τε καὶ πνοῆν καὶ τὸ κενόν, ὃ διορίζει ἐκάστων τὰς χώρας αἰεὶ (Ἀνθολ. I, 18, 1c), καὶ πού ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο, στὰ Σχόλια τοῦ (512, 37) στὰ Μετεωρολογικὰ τοῦ Ἀριστοτέλη (Z II, 1036b 8): ἐπειδὴ γὰρ δυάς ἐστὶ τὸ πρῶτον διάστατον (εἰς πρώτην γὰρ τὴν δυάδα ἡ μονὰς διέστη, καὶ οὕτως εἰς τὴν τριάδα καὶ τοὺς ἐξῆς ἀριθμούς) [...]. Ἀπὸ τὰ παραπάνω εἶναι φανερὸ πὼς μονὰς καὶ δυάς, μοναδικότητα καὶ πολλαπλότητα, τὸ Ἐν καὶ τὰ πολλά, ἡ ὁμογένεια τῆς ἐνότητας καὶ ἡ ἐτερότητα τῆς σύνθεσης, τὸ ἄπειρο καθ' ὅλον σύμπαν καὶ τὸ πεπερασμένο κατὰ μέρος δημιουργήμα, ἡ νεοπλατωνικο-στωικὴ ἀντίληψη τοῦ οὐρανοῦ Ἐνὸς πού μεταφυτεύεται μὲ τις ἀπορροές σὲ καθένα ἀπὸ τὰ χοϊκὰ μέρη καὶ πρόσκαιρα μέλη του, ὅλοι αὐτοὶ οἱ συντελεστὲς ὑπαρξῆς τῆς μονάδας καὶ τῆς πολλαπλότητας, τῆς ἀπλῆς ἐνότητας καὶ τῆς πολυμορφῆς σύνθεσης φανερώνουν στὴν οὐσία τὸν τρόπο τῆς συνύπαρξῆς τους καὶ καθορίζουν τοὺς πολλαπλοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους συνέρχονται γιὰ νὰ δημιουργήσουν μιὰ ἀναπόφευκτη σχέση ἐτερότητας, πού ἀνάγεται τελικὰ στὴν (καὶ ἐπεξηγεῖται ἀπὸ τὴν) οὐσία τῆς φύσης τους.

Ὅπως ἀπὸ τὴν μονάδα πηγάζει ἡ δυάς, ταυτόχρονα, σύμφωνα μὲ τὴν πυθαγόρεια σκέψη, ἔτσι ὅπως μᾶς ἔχει παραδοθεῖ ἀπὸ τὸν Σπύσιππο (ap. *Theologumena Arithmeticae*, Diels 44A13), ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο σημῖα-στιγμὲς πού καθορίζονται ἀπὸ τὴν δυάδα δημιουργεῖται ἡ γραμμὴ: ἀπὸ τὴν τριάδα γεννιέται τὸ τρίγωνο καὶ ἀπὸ τὴν τετράδα ἡ πυραμίδα ἀλλὰ καὶ ὅλες οἱ ἀρχές γένεσης τῶν σωμάτων: τὸ μὲν γὰρ ἐν στιγμή, τὰ δὲ δύο γραμμὴ. Τὰ δὲ τρία τρίγωνον, τὰ δὲ τέσσαρα πυραμῖς. Ταῦτα δὲ πάντα ἐστὶ πρῶτα καὶ ἀρχαὶ τῶν καθ' ἕκαστον ὁμογενῶν [...] τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐν τῇ γενέσει: πρώτη μὲν γὰρ ἀρχὴ εἰς μέγεθος στιγμή, δευτέρα γραμμὴ, τρίτη ἐπιφάνεια, τέταρτον στερεόν. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο γεννιέται ἀπὸ τὴν μονάδα ἡ τετρακτὺς καὶ ἡ ἱερά δεκάς.

Θὰ μπορούσαμε νὰ πολλαπλασιάσουμε τὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς ἐξέλιξης διάφορων φιλοσοφικῶν συστημάτων, τῶν Ἑλεατῶν, τοῦ Παρμενίδη, τοῦ Ἐμπεδοκλῆ, τῶν Περιπατητῶν, τῶν Ἀκαδημαϊκῶν, τῶν Ἐπικούρειων καὶ ἄλλων. Ἐν παρόδῳ ἀρκεῖ νὰ ἀναφερθοῦμε στὴν ἀναβίωση τοῦ ἐνδιαφέροντος γύρω ἀπὸ τὴν θεωρία τῶν ἀτόμων στὴ Δύση, μὲ τὴν ἐκδοσὴ τῶν ἔργων τοῦ Ἐπικούρου ἀπὸ τὸν Γκασέντι στὴ Γαλλία καὶ τὸν Τσάρλτον στὴν Ἀγγλία κατὰ τὰ μέσα

του 17ου αιώνα, και την επίδρασή τους επάνω στον Λάιμπνιτς και στη θεωρία της μοναδολογίας. Πρόκειται για μιὰ εποχή στη διανοητική ιστορία τῆς Εὐρώπης, πού καθορίζεται ἀπὸ τὴν γνωσιολογικὴ ἐνασχόληση τῶν Φιλοσόφων μὲ τὴν μονάδα καὶ τὴν πολλαπλότητα. Ὁ Φοντενέλ θὰ ἀποπειραθεῖ νὰ ἐρμηνεύσει τὸ φαινόμενο μὲ ἐπιστημονικὸ τρόπο, ἀναφερόμενος στὸ ἄπειρο καὶ στὸ ἀπειροελάχιστο, ἄλλα καὶ στὴν πολλαπλότητα πού εἶναι κατὰ κύριο λόγο σύνθεση αὐτῶν τῶν φαινομενικῶν ἀντίθετων πραγμάτων. Ἡ ἐνασχόλησή του μὲ τὸ ἄπειρο θὰ ἀναπτυχθεῖ κυρίως στὸ ἔργο του *La géométrie de l'infini*, μὲ τὸ ἀπειροελάχιστο στὴν Εἰσαγωγή του στὸ ἔργο τοῦ μαθηματικοῦ de l'Hôpital, *Préface de l'analyse des infiniments petits*, καὶ μὲ τὴν πολλαπλότητα στὸ *Entretiens sur la pluralité des Mondes*, πού θὰ μεταφραστεῖ στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸν

Παναγιωτάκη Κοδρικᾶ, σχεδὸν ἕναν αἰῶνα ἀργότερα, μὲ τὸν τίτλο *Περὶ πληθῆος κόσμων* (1794).

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀπόπειρες ὅμως παραμένουν στὸ χῶρο τῶν διανοητικῶν γυμνασμάτων καὶ ἐμφέρονται ἀπὸ εὐσεβεῖς πόθους γιὰ μίαν γενικὴ σύνθεση μεταξύ μονάδας καὶ πολλαπλότητας, χωρὶς νὰ μπορέσουν νὰ ξεπεράσουν τὸν ἐγκλωβισμό τους σὲ αὐτὸ πού θὰ ἀποδειχθεῖ: πῶς καταλήγει σὲ ἕνα φιλοσοφικὸ σύστημα μονισμού καὶ πλουραλισμοῦ. Τὰ ἐρωτήματα πού μποροῦν τελικὰ νὰ τεθοῦν ἀπὸ ἕναν συστηματικὸ τρόπο μεθοδευμένης σκέψης περιορίζονται σὲ ἐρωτήματα τύπου, *πόσα πράγματα ὑπάρχουν στὸ σύμπαν; πόσα εἶδη πραγμάτων ἑνὸς γένους;* Ὁ μονισμὸς δὲν μᾶς λέει τίποτα παραπάνω ἀπὸ τὸ ὅτι ὑπάρχει μόνον ἕνα πράγμα, ἐνῶ ἡ πολλαπλότητα μᾶς διαβεβαιώνει πῶς ὑπάρ-

χουν πολλά. Αὐτὸς ὅμως ὁ ἀπλοῖκός τρόπος σκέψης γύρω ἀπὸ τὴν πολλαπλότητα ἐπιβεβαιώνει μὲ ἀπλὸ πάλι τρόπο μία διάτρητη μορφή μονισμού πού ἐπικυρώνει πὼς ὑπάρχει μόνο ἓνα καὶ μοναδικὸ εἶδος ἢ γένος πράγματος στὸ ὁποῖο ἀνήκουν ὅλα τὰ πολλαπλὰ ἐπὶ μέρους πράγματα. Ὁ καπιταλισμὸς λόγου χάρι (ὡς τεχνικὸ ἢ οἰκονομικὸ παράγωγο τοῦ ὕλισμου), κοιταγμένος ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ ὁ,τιδήποτε ὑπάρχει στὸν κόσμον ἀποτελεῖ πηγὴ κεφαλαίου εἶναι ἓνα εἶδος μονισμού ἀφοῦ προβάλλει τὴν ἰδέα πὼς ὅ,τι ὑπάρχει ἀνάγεται σὲ ἓνα γένος, σὲ αὐτὸ πού μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει πηγὴ κεφαλαίου. Μὲ ἄλλα λόγια, ὁ μονισμὸς καὶ ὁ πλουραλισμὸς ἀποτελοῦν τὶς δύο ὄψεις τοῦ ἴδιου νομίσματος ἀφοῦ παρουσιάζουν κοινὴ τὴν ιδιότητα τῆς ἀλληλοσυμπλήρωσής τους, ἀποκλείοντας μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο τὴν ἀναίρεση τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Ὁ μονισμὸς λοιπὸν παρουσιάζει αὐτὸ τὸ παράδοξο χαρακτηριστικὸ τῆς ἀπορρόφησης στὴ μόνη πραγματικότητα τῆς ἐνότητας τοῦ ὁποιοῦδήποτε στοιχείου ἀντιτίθεται στὴν ὁμοιογένεια τῆς μοναδικῆς του ταυτότητας. Θὰ μπορούσαμε νὰ δοῦμε κάτι ἀντίστοιχο στὸ μονιστικὸ σύστημα τοῦ Παρμενίδη ὅπου οἱ δύο ὄψεις τῆς Ἀλήθειας, Ἀληθείη γὰρ ὀπηδεῖ, καθορίζονται μόνο ἀπὸ τὴν ὕπαρξή τῆς ὑπαρκτότητας, ἀφοῦ ἡ ἀνυπαρξία δὲν ὑπάρχει, δὲν ἐπιδέχεται ὕπαρξή· τὸ μόνο ὑπαρκτὸ εἶναι αὐτὸ πού εἶναι καὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι αὐτὸ πού δὲν εἶναι [...] ἢ μὲν ὅπως ἔστιν τε καὶ ὡς οὐκ ἔστι μὴ εἶναι [...] ἢ δ' ὡς οὐκ ἔστιν τε καὶ ὡς χρεῶν ἔστι μὴ εἶναι (Ἀπόσπ. 2, Πρόκλος in Tim. I, 345, 18 Diehl). Αὐτὸ πού ὑπονοεῖται βέβαια, εἶναι πὼς τὸ μοναδικὸ ὑπαρκτὸ ἀφομοιώνει στὴν ὄντοτήτά του τὸ πολλαπλὸ, πού στὴν οὐσία δὲν ἔχει δική του ὕπαρξή. Ἄν ὑπάρχει δηλαδὴ πολλαπλότητα τὰ πολλὰ ὀφείλουν τὴν ὕπαρξή τους στὸ μοναδικὸ ὄν ἀπὸ ὅπου πηγάζουν· μὲ ἄλλα λόγια, τὸ μόνο ὑπαρκτὸ εἶναι ἡ μονάδα.

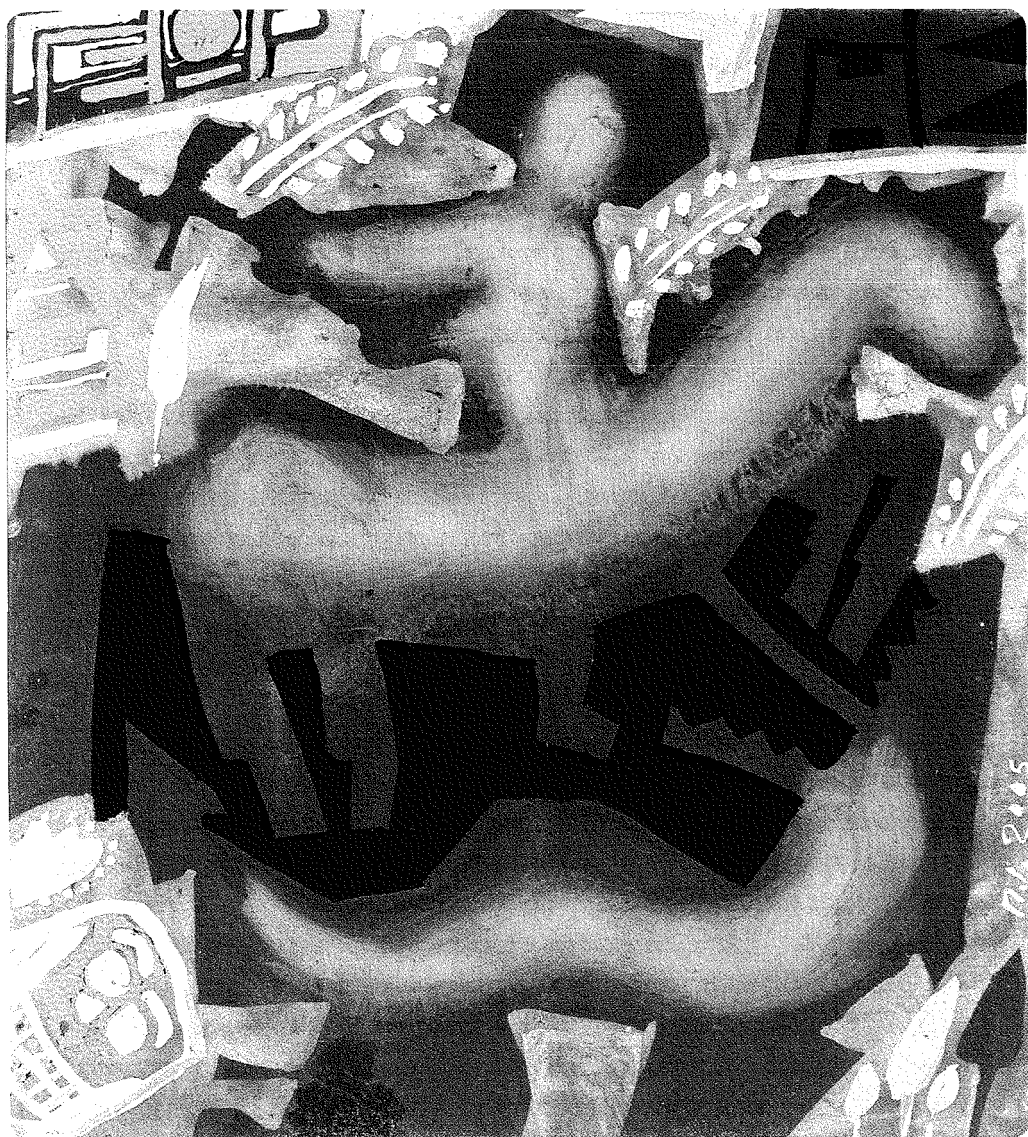
Ἄλλοῦ ὁ Παρμενίδης προσφέρει τὴν φαινομενικὰ ἀπλούστερη ἀλλὰ διαφορούμενη ὡς πρὸς τὸν μονισμό τῆς διατύπωση ἔστιν ἢ οὐκ ἔστιν, πού θὰ μπορούσε ἀπλῶς νὰ σημαίνει πὼς κάτι εἶναι ἢ δὲν εἶναι. Τὸ ἐρώτημα ὅμως πού τίθεται ἀμέσως ζητᾷ τὴν ἀπάντησή του: τί εἶναι αὐτὸ πού εἶναι. Σίγουρα αὐτὸ πού εἶναι εἶναι, ὑπάρχει ὡς πλήρωμα ἀφοῦ οὐδὲ διαιρετόν ἔστιν, ἐπεὶ πᾶν ἔστιν ὁμοῖον [...] πᾶν δ' ἔμπλεον ἔστιν ἑόντος, εἶναι πεπληρωμένο ἀπὸ τὴν αὐθυπαρξία του καὶ καθορίζεται ἀπὸ μόνο του, ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα μὲ τὸν ἑαυτό του, ἀπὸ τὴν ταυτότητα τῆς ὄντοτήτάς του. Εἶναι ὀλόκληρο, ἀδιαίρετο, ἔστι γὰρ οὐλομελές· δὲν ὑπῆρχε στὸ παρελθόν, οὔτε θὰ ὑπάρξει στὸ μέλλον, ἐφόσον εἶναι τῶρα

ολόκληρο, ἓνα, συνεχές· οὐδέ ποτ' ἦν οὐδ' ἔσται, ἐπεὶ νῦν ἔστιν ὁμοῦ πᾶν, ἓν, συνεχές (Ἀπόσπ. 8, Συμπλίκιος, *Phys.* 145, D). Τὰ πάντα, καὶ κατ' ἀναλογία, τὰ πολλὰ, ἐξομοιώνονται μὲ αὐτὸ τὸ ἐν πού ἀπορροφᾷ στὴν ὀλοκληρωτικὴ του ὑπαρξή ὅ,τι ὑπάρχει, ἐπεὶ πᾶν ἔστιν ὁμοῖον. Ὅλα ἐπιστρέφουν σὲ αὐτὴ τὴν ὀλότητα πού εἶναι τὸ μοναδικὸ ὑπαρκτό· γιὰ αὐτὸ τὸ λόγο δὲν ἔχει κανένα νόημα καμία ἀντίθεση, καμία ἀναίρεση, καμία πολλαπλότητα, ἀφοῦ ὅ,τι ὑπάρχει εἶναι ἓν καὶ ἡ πολλαπλότητα εἶναι χίμαιρα. Ἀπὸ ὅπου καὶ νὰ ξεκινήσουμε ἐκεῖ θὰ καταλήξουμε [...] ξυὸν δὲ μοὶ ἔστιν ὀππότεν ἄρξωμαι· τόθι γάρ πάλιν ἴξομαι αὐθις, ἀφοῦ ἡ ἀλήθεια εἶναι Ἀληθείης εὐκυκλῆος, καὶ ὀδηγεῖ αὐτὸν πού τὴν ἀκολουθᾷ στὴν οὐροβόρο ἐνότητα, στὴν ἐνωτικὴ ὀλότητα τοῦ κύκλου ὅπου ἐπιστρέφει αἰώνια τὸ εἶναι τοῦ ὄντος στὴν αὐταπόδεικτη ὑπαρξή του μαζί μὲ αὐτὸν πού ἀκολουθᾷ τὴν κυκλικὴ του πορεία.

Αὐτὲς οἱ διαπιστώσεις γύρω ἀπὸ τὴν ὀμογένεια καὶ τὴν μοναδικότητα τοῦ Ἐνός θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ ὑφίστανται ὅσο ὑφίσταται καὶ ἡ ὀμογένεια τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, περιχαρακωμένου μέσα στὴν ξεχωριστὴ ὀμογένεια τῶν ἰδιαίτερων πολιτευμάτων τῶν πόλεων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητας. Ἐξάλλου, τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα, δὲν εἶναι στὴν οὐσία μιὰ ἐξομοίωση τῶν πολλῶν μὲ τὸν ἓνα, μιὰ ἀντιπροσωπευτικὴ μετάθεση τῆς θέλησης τοῦ ἐνός, τοῦ ἀρχαϊκοῦ βασιλέως, πού ἐκπροσωπεῖ στὴ γῆ, στὸν ὕλικὸ κόσμου, τὸ ἐπίγειο φανέρωμα τοῦ οὐρανοῦ συμπαντικοῦ Ἐνός στους πολλούς, ὅπου ἡ πολλαπλότητα ἐκφράζει τὸν μονιστικὸ χαρακτῆρα αὐτοῦ πού ἀνάγεται σὲ ἓνα γένος, σὲ ἓνα καὶ μοναδικὸ εἶδος διακυβέρνησης; Οἱ ἀνατολικὲς θεοκρατίες διατηροῦν μονομερῆ αὐτὴ τὴ σχέση τοῦ βασιλέως μὲ τὸ οὐράνιό του πρότυπο, ἐνῶ οἱ ἑλληνικὲς δημοκρατίες τὸ διαχέουν στους πολλούς, πού καὶ αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους τὸ ἀνάγουν στὸ μοναδικὸ σύστημα τῆς διακυβέρνησης τοῦ πολιτεύματός τους. Οἱ πολλοὶ ἐκφράζουν τὴ γνώμη τους σὰν ἓνας, οἱ πολλοὶ ἀναφέρονται στὴν κοινὴ, τὴν μόνη δηλαδὴ θέληση τῆς δημοκρατικῆς πλειοψηφίας, πού οὐσιαστικὰ ὑπολογίζεται ὡς ἓνας ψῆφος. Αὐτὸ εἶναι τόσο εὐνόητο γιὰ τὸν Πλάτωνα ὅσο ἦταν καὶ γιὰ τὸν Παρμενίδη. Τίποτα δὲν εἶναι πιὸ ἀμφισβητήσιμο ἀπὸ τὴν ἐξομοίωση τοῦ ἐνός μὲ τους πολλούς. Στὸν Φίληβο ὁ Πλάτων ἐγγράφει σὲ πολλὰ σημεία τὴ διαφωνία του μὲ αὐτὴ τὴν ὑπονοούμενη ταύτιση τοῦ ἐνός μὲ τους πολλούς ἐπειδὴ πιστεύει πὼς ἡ πολλαπλότητα ἐπιδέχεται ἀναίρεση καὶ εἶναι ἀδύνατη ὀποιαδήποτε ταύτισή της μὲ τὴν ἐνάδα. Ἐν γάρ δὴ τὰ πολλὰ εἶναι καὶ τὸ ἐν πολλὰ θαυμαστὸν λεχθέν, καὶ ῥάδιον

ἀμφισβητῆσαι (Φιλ. 14c) [...] τέρατα διηνάγκασται φάναι, τό τε ἐν ὧς πολλά ἐστί καὶ ἄπειρα, καὶ τὰ πολλά ὡς ἐν μόνον (14e) [...] ἀδυνατώτατον φαίνητ' ἄν, ταῦτόν καὶ ἐν ἅμα ἐν ἐνί τε καὶ πολλοῖς γίγνεσθαι (15b). Ἴσως μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο γίνεται πρὸ κατανοητῆ ἢ δυσαρέσκεια τοῦ Πλάτωνα ἔναντι τῆς δημοκρατίας, ὅπου οἱ πολλοὶ παραμένουν πολλοὶ ἐπειδὴ ἀναφέρονται σὲ —καὶ ἐκφράζουν— μία μόνο θέληση γύρω ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς διακυβέρνησής τους.

Ἡ ὁμογένεια, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε ἢ πολιτικὴ ὁμοιομορφία τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ τῆς μοναδικότητος τῶν πολιτευμάτων τους, μετὰ ἀπὸ τίς κατακτήσεις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, θὰ ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ τὴν πολυμορφία καὶ τὴν μοναδικότητα τῶν πολλῶν. Ἐνῶ δηλαδὴ παλαιότερα ἢ μοναδικότητα τοῦ πολιτεύματος ἀπορροφοῦσε τοὺς πολλοὺς μέσα στὴν ἐξομοίωση τοῦ ἐνὸς ψήφου, τῆς μοναδικῆς θέλησης, τώρα οἱ πολλοί, μέσα ἀπὸ τὴν ἀνόμοια πολυμορφία τους, ἀναφέρονται στὸν ἐνωτικὸ, μοναδικὸ τους βασιλέα, ποὺ παίρνει πάνω του καὶ ἐκφράζει μέσα ἀπὸ τὴ διακυβέρνηση αὐτῆς τῆς πολλαπλότητος ποὺ τοῦ ἔχει ἀνατεθεῖ, τὸν ποικιλόφρονα χαρακτήρα τῆς πολύμορφης πολιτείας τους. Ἐκεῖ ὅπου ὑπῆρχε μία γλῶσσα καὶ μία φυλὴ, μία πόλις γιὰ τὸν κάθε πολίτη της μὲ τὸ ἰδιαίτερό της πολίτευμα, ἀναγνωρίσιμα μυστήρια καὶ μοναδικές τοπικὲς ἱεροτελεστίες, θρησκευτικὲς τραγωδίαι ποὺ ἀναφέρονταν στοὺς ἴδιους ἀναγνωρίσιμους θεοὺς, θὰ ὑπάρξει μία πανσπερμία γλωσσῶν, λαῶν καὶ φυλῶν, θρησκευτῶν, λατρειῶν, μυστηρίων καὶ θεῶν. Στις ἑλληνιστικὲς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Παλαιστίνης, τῆς Συρίας, ὁ Ἕλληνας θὰ ἀφήσει τὰ ἀξιοθαύμαστα ἀλλὰ μικρὰ καὶ ὁμογενῆ ὄρια τῆς πόλης του γιὰ νὰ κάνει τὴν εἴσοδό του στὸν θαυμαστὸ κόσμον τῆς ἀνατολῆς. Θὰ ἀφήσει πίσω του τὴν ὁμοιομορφία τῆς γλώσσας, τῆς πίστεως καὶ τῶν ἠθῶν του καὶ θὰ ἔρθει ἀντιμέτωπος μὲ τὴν πολυφωνία τῆς πανσπερμίας γλωσσῶν καὶ φυλῶν, πολυχρωμῶν ἐνδυμασιῶν καὶ δοξασιῶν, θὰ ἀφήσει τὴν ἀρχιτεκτονικὴ ἁρμονία τῆς ἀγορᾶς του μὲ τίς εὐρυθμῆς στοῆς καὶ τοὺς φιλοσοφικοὺς περιπάτους γιὰ νὰ χαθεῖ μέσα στὸ δαίδαλον τῶν πολυπληθῶν λαβυρίνθινων παζαριῶν, θὰ ἔρθει ἀντιμέτωπος μὲ μία πληθῶρα προϊόντων, μρωδικῶν, μουσικῶν ἤχων, ἀρχιτεκτονικῶν ρυθμῶν γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν τὸν εἶχε προετοιμάσει κανένας. Θὰ ἔρθει ἀντιμέτωπος μὲ τὴν οἰκουμένη καὶ τοὺς λαοὺς της καὶ θὰ ἀναθεωρήσει ριζικὰ τὴν παλαιὰ του μονιστικὴ δοξασία τοῦ παρωχημένου πᾶς μὴ Ἕλληνα βάρβαρος (ἢ ἔμφραση εἶναι σημαντικὴ γιὰ τὸ μοναδικὸ ὑπαρκτὸ πᾶς ποὺ περικλείει

ταυτόχρονα τὸν Ἕνα καὶ τοὺς πολλοὺς καὶ τὸ ἀναιρετικὸ μὴ τῆς ἀνύπαρκτης βαρβαρικῆς πολλαπλότητος, ἀνύπαρκτης σὲ σχέση μὲ τὸν μοναδικὸ ἑλληνισμό), γιὰ νὰ μπορέσει νὰ λειτουργήσει δημιουργικὰ ἀνάμεσα σὲ τόσοι ξένους. Θὰ γίνεῖ ὁ ἴδιος ξένος, καὶ πολιτικὰ θὰ ἀναλάβει μιὰ ἄλλη ταυτότητα: ἀπὸ πολίτης μιᾶς μικρῆς πόλης πού ἦταν θὰ γίνεῖ τώρα κοσμοπολίτης μιᾶς πολύμορφης οἰκουμένης.

Ὁ στωικισμὸς, ὡς νέα φιλοσοφία πού δημιουργεῖται μέσα ἀπὸ, ἀλλὰ καὶ γιὰ, αὐτὴ τὴν πολυπολιτισμικὴ πραγματικότητα ἀνταποκρίνεται οὐσιαστικὰ στὶς ἀνάγκες τοῦ Ἑλλήνα ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων, τῶν Ἑτέρων, νὰ βροῦν μαζί ἓνα *modus vivendi* πού θὰ τοὺς ἐπιτρέψει νὰ ζήσουν

ἄρμονικὰ μέσα στὴν τόσο περίπλοκη καὶ πολύμορφη πραγματικότητα τῶν ἑλληνιστικῶν πόλεων. Ὁ Φίλων ὁ Ἰουδαῖος, γέννημα-θρέμμα τῆς ἀλεξανδρινῆς οἰκουμενικότητος, ἔχει παρουσιάσει σὲ πολλὰ γραφτὰ του τὴν μετάβαση ἀπὸ τὴν πόλη στὴν κοσμόπολη, καὶ κατόπιν στὴ μεγαλόπολη, μὲ φιλοσοφικὰ καὶ θεολογικὰ σχήματα δανεισμένα ἀπὸ τὴν Τορὰ καὶ τὸ στωικισμό (Περὶ τῆς κατὰ Μωϋσέα κοσμοποιίας, I, 3, III, 19), καὶ ἀλλοῦ δὲν διστάζει, μὲ σαφέστατες στωικὲς καταβολές, νὰ ἀναφερθεῖ στὸν κόσμον ὡς μεγαλόπολη· ἡ μὲν γὰρ μεγαλόπολις ὅδε ὁ κόσμος ἐστὶ καὶ μιᾶ χρεῖται πολιτεία, γιὰ νὰ συγκεράσει παρακάτω αὐτὴ τὴ μία πολιτεία ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὴν ποικιλόμορφη κοσμόπολη μὲ χιτῶνα ποικίλον [...] ποικίλον γὰρ πολιτεία καὶ πολύτροπον, μυρίας ὄσας ἐνδεχομένη μεταβολάς, προσώποις, πράγμασιν, αἰτίαις, πράξεων ἰδιότησι, καιρῶν καὶ τόπων διαφοραῖς (Βίος πολιτικοῦ, ὅπερ ἐστὶ περὶ Ἰωσήφ 29, 32). Δὲν θὰ πρέπει νὰ ξεχνᾶμε πὼς ὁ ἰδρυτὴς τοῦ στωικισμοῦ Ζήνων, ἂν δὲν ἦταν Ἑβραῖος σὰν τὸν Φίλωνα, ἦταν σημιτικῆς συρο-φοινικικῆς καταγωγῆς. Γιὰ τὴν ἀποψη ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει, οἱ στωικοὶ φιλόσοφοι, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶδαν τὸν ἑαυτό τους ὡς πολῖτες τῆς κοσμικῆς πόλεως τοῦ Διός, δηλαδὴ τῆς οἰκουμένης, πολίτης τῆς τοῦ Διός πόλεως ἢ συνέστηκεν ἐξ ἀνθρώπων τε καὶ θεῶν μᾶς πληροφορεῖ ὁ Στοβαῖος (Ἀνθολ. 40, 9) καὶ ὁ Ἀντώνιος Μάρκος Αὐρήλιος σαφέστερα, πόλις καὶ πατρίς ὡς μὲν Ἀντωνίω μοι ἡ Ρώμη, ὡς δὲ ἀνθρώπῳ ὁ κόσμος (VI 44), ἀπέδωσαν ἐπίσης τὴν ἐνωτικὴ καὶ ἀρχικὴ κυριότητα τοῦ μοναδικοῦ Λόγου ποὺ διοικεῖ ἄρμονικὰ τὸ σύμπαν στοὺς λόγους τῶν κτισμάτων, μεταφυτεύοντας σὲ κάθε ἀνθρώπο κυριολεκτικὰ τὰ σπέρματα αὐτοῦ τοῦ μοναδικοῦ Λόγου. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο, μὲ τὸν κοινὸ λόγον, πέρασαν ἀπὸ τὴ μοναδικότητα στὴν πολλαπλότητα, ἀφοῦ κάθε ἀνθρώπος, ὡς μικρόκοσμος, φέρει μέσα του τὸν σπερματικὸ λόγον ποὺ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Λόγον τῆς τοῦ παντὸς διοικήσεως καὶ διαχέεται, διασκορπίζεται ὡς σπερματικὸς λόγος σὲ ὅλα τὰ κτίσματα. Ἡ ἔννοια τῆς διασπορᾶς τοῦ Ἰσραὴλ μεταξύ τῶν ἐθνῶν, ποὺ ἀρχίζει νὰ καλλιεργεῖται κατὰ τὴν ἀλεξανδρινὴ ἐποχὴ καὶ ἀντικαθιστᾶ σταδιακὰ τὴν παλαιότερη ἔννοια τῆς ἐξορίας, ριζώνει παράλληλα μὲ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ἰδέας τοῦ σπερματικοῦ λόγου, καὶ κορυφώνεται μὲ τὸν προσεταιρισμὸ τῆς στωικῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τὸν Φίλωνα.

Αὐτὸ ποὺ φαινόταν παλαιότερα ὡς μία μυστικὴ πιθανότητα, ὁ διάλογος ποὺ προσπάθησαν νὰ ἀνοίξουν οἱ Πυθαγόρειοι μὲ τὴ ζευγαρωτὴ συστοιχία τῶν ἀντιθέτων, τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ τοῦ θηλυκοῦ, τοῦ σκότους

και του φωτός, της μονάδας και της δεκάδας, του καλού και του κακού, που φανερωνόταν ως μυστική σχέση του άπειρου και του πεπερασμένου, του ανθρώπινου και του θείου, με τους στωικούς διαχέεται από τον Λόγο στους λόγους των κτισμάτων ανοίγοντας μέσα από τους σπερματικούς λόγους έναν διάλογο με τον κτιστό κόσμο. Και κάτι άλλο που είναι μεγάλης σημασίας: με αυτό τον τρόπο οι ανθρώπινοι λόγοι παύουν να είναι μονό-λογοι και παίρνουν την υπόστασή τους από την έτερική σχέση που καλλιεργούν μέσα από τη συνύπαρξή τους σε μία πολυμορφία πολιτική, κοινωνική και θεολογική, που παίρνει την υπόστασή της από την πολυποίκιλη πραγματικότητα της Έλληνιστικής κοινωνίας.

Μέσα σε αυτό το πολύμορφο περιβάλλον ριζώνει ο χριστιανισμός και με τις ενέργειες του Παύλου αποκτάει τον πολυπολιτισμικό του χαρακτήρα που είχε ήδη αναγγελθεί από τον Χριστό με το ευαγγέλιο της αγάπης. Ίουδαίοι, Σκύθες, Έλληνες, βάρβαροι, δούλοι και ελεύθεροι, άνδρες και γυναίκες, όλος αυτός ο πολύφωνος, πολύχρωμος, ποικίλος χιτώνας συνθέτει την πολλαπλότητα που ανάγεται μεν στην ενότητα του Χριστού, όπου τα πάντα και εν πάσι Χριστός (Κολ. 3, 11), αλλά στην ενότητα των πολλών μελών του εκκλησιαστικού σώματος του ενός Χριστού που φανερώνεται μέσα από μία πολλαπλότητα ιδιοτήτων, που φέρει δύο φύσεις, είναι ο Λόγος μίας τριαδικής ύποστασης, ένα από τα τρία Πρόσωπα της Αγίας Τριάδας. Ένας άλλος Άλεξανδρινός, ο Κλήμης, αυτήν ακριβώς την σύνθεση της διασποράς, της αποδοχής της πολλαπλότητας, την πορεία από την πολυφωνία στη συμφωνία και της αναγωγής της στη θείκη μονάδα εκφράζει στον Προτρεπτικό του λόγο προς τους Έλληνες: εις μίαν αγάπην συναχθῆναι οί πολλοί κατά την της μοναδικής ουσίας ένωσιν σπεύσωμεν· αγαθοεργούμενοι αναλόγως ενότητα διώκωμεν, την αγαθήν εκζητούντες μονάδα. Η δὲ ἐκ πολλῶν ένωσις ἐκ πολυφωνίας και διασποράς αρμονίαν λαβοῦσα θείκην, μία γίνεται συμφωνία (Κεφ. Θ', 21). Παραμένει θαυμαστός ο τρόπος προσεταιρισμού δύο κύριων ιουδαϊκών θεολογικών όρων, συναχθῆναι ... διασποράς, που αναφέρονται βέβαια στην έσχατολογική σύναξη των διασκορπισμένων μελών της ιουδαϊκής διασποράς στο μεσσιανικό κέντρο της Ίερουσαλήμ, και η προσάρτηση αυτών των όρων στο χριστιανικό θεολογικό κορμό.

Με παρόμοιο τρόπο, στο πολιτικό επίπεδο, ο έλληνιστικός βασιλέας άφομοίωνε στην άρμονική ενότητά του, ακόμη και με έσχατολογικό τρόπο αφού σαν τον Ίουδαίο Μεσσία ήταν και αυτός Σωτήρ

καὶ Ἐυεργέτης τοῦ λαοῦ του, τὴν πολυφωνία καὶ τὴν διασπορά τῶν ὑπηκόων του.

Ἄπο ἐδῶ καὶ πέρα ὅλες ἀνεξαιρέτως οἱ διαφορὲς ποὺ τείνουν νὰ ἀναιρέσουν (παράγωγο τοῦ αἰρῶ καὶ τῆς αἴρεσης) αὐτὴ τὴν ἐνότητα τοῦ πολυσήμαντου σώματος καὶ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ἔχουν ὡς σημεῖο ἐκκινήσεως τὴν ἀδυναμία τους νὰ προσλάβουν καὶ νὰ κατανοήσουν αὐτὴ τὴν πολυφωνία τῆς διασπορᾶς ποὺ καλλιεργεῖ ἡ Ὁρθοδοξία ὡς ἄσκηση ὀρθῆς πίστεως γιὰ νὰ τὴν ἀναφέρει στὴν ἁρμονικὴ συμφωνία τῆς τριαδικῆς ἐνότητας. Ἡ περιχώρηση τῆς πολλαπλότητας μέσα στὴν ἐνότητα τοῦ Χριστοῦ καθορίζει τὸ πνευματικὸ μέγεθος τῆς Ὁρθοδοξίας. Αὐτὴ ἡ σύνθεση μεταξύ θείας καὶ ἀνθρώπινης Φύσης, ἡ συνύπαρξη αὐτῶν τῶν ἐτερόκλητων πραγμάτων, τοῦ σωματικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ, τοῦ γήινου καὶ τοῦ οὐράνιου στοιχείου, ποὺ ἔπαιρναν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους τὴ μορφή ἀντιθετικῶν καὶ ἀσυμβίβαστων πραγματικότητων στοὺς διαφορικοὺς πόλους τῆς μοναδικότητας καὶ τῆς πολλαπλότητας, θὰ παρουσιαστῆ ὡς σύνθεση στὴ νέα πραγματικότητα τῆς ἀποδοχῆς τῆς ἐτερότητας καὶ θὰ προσληφθεῖ ὄχι μόνο ἀπὸ τὴ θεολογία γιὰ νὰ ἐκφράσει τὴν οἰκονομία τῆς χάριτος στὴν ἀνακαινίση καὶ

ἀναδημιουργία τοῦ κόσμου μὲ τὴν ἔλευση τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ θὰ ὑπείσ-
 ἔλθει καὶ σὲ ὅλα τὰ φανερώματα τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ δημόσιου βίου
 τοῦ Χριστιανοῦ Ρωμαίου πολίτη, θὰ καθορίσει τὴν φύση τοῦ ρωμαϊκοῦ
 δικαίου, τίς σχέσεις πολιτείας καὶ ἐκκλησίας, θὰ δημιουργήσει νέα δε-
 δομένα στὴ ριμοτομία τῶν πόλεων, στὴν ἀρχιτεκτονική, στὴ μουσική,
 στὶς τεχνολογικὲς ἐφαρμογές, στὴν τέχνη, στὰ γράμματα καὶ στὸ λόγο.

Ἡ ποικίλη πολυμορφία εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση τῆς ὀρθό-
 δοξῆς ἐνόρασης τοῦ κόσμου ἐπειδὴ γεννιέται μέσα ἀπὸ τὴν ἑτερικὴ
 σχέση πού ἐγκαινίασε ὁ Θεὸς μὲ τὸν κόσμον, μὲ τὰ κτίσματα, μὲ τὸν
 ἄνθρωπον. Σάρκα φορῶν καὶ τὸν κόσμον οἰκῶν ὁ προαιώνιος Λόγος
 ἐγκαινιάζει ἓναν σωτήριο διάλογο μὲ τὰ κτίσματά του, ἐμφυτεύει (ὁ
 ὅρος προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐμφύτευση τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου) στὰ κτί-
 σματα μὲ ἐνσαρκωμένο, σωματικὸ λόγο αὐτὸ πού ὑπῆρχε μόνο ὡς
 ἰδέα καὶ ὡς φιλοσοφικὸς ἀπόηχος στοὺς Στωϊκοὺς, ἢ ὡς πολιτικὸς
 μόνο πόθος ἐσχατολογικῆς ἀποκαταδοκίας, στὸ πρόσωπο τοῦ βασι-
 λέως, τοῦ Πτολεμαίου Σωτῆρος, ἢ τοῦ Κλαυδίου Εὐεργέτου καὶ
 Σωτῆρος. Ἐνώνει τὰ μέχρι τότε διεστῶτα, συνταιριάζει σὲ μία ἐνι-
 αία σύνθεση αὐτὰ πού μέχρι τότε ἦταν ἀντίθετα, τὸ πνεῦμα μὲ τὸ
 σῶμα, τὸ ἓνα μὲ τὰ πολλά, τὸν κόσμον ὡς γήινο ἐκκλησιαστικὸ σῶμα
 μὲ τὴ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Οἱ αἱρέσεις δὲν θὰ μπορέσουν νὰ ἀπο-
 δεχτοῦν ποτὲ αὐτὴ τὴ σύνθεση τῆς πολλαπλότητος καὶ τῆς μοναδι-
 κότητος, τοῦ μέλλοντος τῆς βασιλείας τῶν ἐσχάτων μὲ τὸ ἱστορικὸ
 παρόν, καὶ θὰ ἐπιμείνουν στὴ μοναδικὴ πραγματικότητα, στὸ κατὰ
 μέρος πού θὰ θελήσουν νὰ τὸ ἐπιβάλουν ὡς τὸ μοναδικὸ καθ' ὅλον.
 Ὁ μονοφυσιτισμὸς, ὁ μονοενεργητισμὸς, ὁ μονοθελητισμὸς ἐκφράζουν
 αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀνικανότητα τῶν μονοδιάστατων ὀπαδῶν τους νὰ
 ἀναζητήσουν τρόπους συνύπαρξης μὲ τὸν ἑτερικὸ τρόπο ζωῆς πού
 καλλιεργοῦσε ἡ πολυποικίλη ὀρθοδοξία.

Σὲ ἓνα ψηφιδωτὸ δάπεδο στὴ Συρία, ὁ Παῦλος, ἐπίσκοπος τῆς Ἀπά-
 μειας, πού ἀγωνιζόταν γιὰ νὰ ἐπικρατήσῃ αὐτὴ ἡ ὀρθόδοξη πίστη στὶς
 πολύμορφες ἀρχές τῆς σωτηρίας, σὲ ἓνα δάπεδο πού μᾶλλον ἀντανα-
 κλοῦσε τὴν πολυμορφία τῶν δογμάτων πού ἦταν ἱστορημένα στὸ θόλο,
 καὶ πού παρουσίαζε τὴν πολυμορφία τοῦ κόσμου μὲ παραστάσεις πού
 ἀπεικόνιζαν φυτὰ, τὴ θάλασσα, κύματα, ἐλάφια, φίδια, ἀμπέλια, τὴν
 ποικιλίαν δηλαδὴ συμβολικὴ ἀναπαράσταση τῆς σωτηρίας, ἔβαλε
 τοὺς ψηφοθέτες νὰ γράψουν στὸν ὀμφαλὸ τῆς παράστασης: ΤΗΝ
 ΠΟΙΚΙΛΗΝ ΨΗΦΙΔΑ ΠΑΥΛΟΣ ΕΙΣΑΓΕΙ Ο ΠΟΙΚΙΛΟΦΡΩΝ ΤΩΝ

ΑΝΩΘΕΝ ΔΟΓΜΑΤΩΝ. Τὸ δάπεδο μπορεῖ νὰ τὸ δεῖ ὁ ἐπισκέπτης σήμερα στὸ μουσεῖο τῆς Ἀπάμειας.

Ὁ Παῦλος ἀπάντησε μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο στοὺς μονοφυσίτες. Ἡ ποικιλία ὅμως τῆς ψηφίδας δὲν ἐπεκράτησε, ἀφοῦ λίγες δεκαετίες ἀργότερα σαρώθηκαν ὅλα μέσα στὴ μονοδιάστατη ἐνόραση τοῦ Ἰσλάμ ποὺ προσέλαβε αὐτὸ ποὺ οἱ μονοφυσίτες καὶ ὅσοι ἀδυνατοῦσαν νὰ προσχωρήσουν σὲ αὐτὴ τὴν ποικιλόμορφη ἐρμηνεία τῆς πραγματικότητας δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ ἐντάξουν μέσα στὸν κόσμο τους. Τὸ καθοριστικὸ δόγμα τοῦ Ἰσλάμ εἶναι τὸ Ταουχίντ, ἡ ἀναγωγή τῶν πάντων στὴν ἐνότητα τοῦ Ἀλλάχ, ἀπαρέμφατο τοῦ οὐάχιντ, ποὺ σημαίνει κυριολεκτικὰ ποιεῖν ἐν, νὰ βεβαιώνεις τὴν ἐνότητα, ποὺ σημαίνει πὼς ὁ Ἀλλάχ δὲν εἶναι παρὰ ὁ Ἀλλάχ, πὼς ὁ Ἀλλάχ εἶναι ὁ Ἀλλάχ (ταυτολογία ἄραγε ἢ πλεονασμός;), πὼς δὲν ὑπάρχει Ἀλλάχ ἐκτὸς τοῦ Ἀλλάχ, πὼς πρέπει οὐσιαστικὰ νὰ διακηρύττομε μία καὶ μοναδικὴ πραγματικότητα, νὰ λέμε τὸ ἴδιο πράγμα *ad nauseam* σὲ ὅλες τὶς πιθανές παραλλαγές του, πὼς ὅλα, ὁ κόσμος, τὰ κτίσματα, τὸ Κοράνι, τὰ πάντα βρίσκονται μέσα στὸν Ἀλλάχ, πὼς ὁ Ἀλλάχ εἶναι ὁ μοναδικὸς ἐνοπιὸς ἐαυτός του, τὸ μοναδικὸ ὄν μὲ πραγματικὴ καὶ ἀπόλυτη ὑπαρξή (ἀλ-χάκκ), ἀφοῦ ὅλα τὰ ἄλλα ὄντα μοιράζονται, λόγῳ τῆς πολλαπλότητάς τους καὶ τῆς κοσμικῆς πρόσκαιρης ἐξωτερικεύσής τους, μιὰ τυχαία, χρονικὴ, συμπτωματικὴ ὑπαρξή¹. Ὁ μοναδικὸς Ἀλλάχ εἶναι ὑπαρκτὸς ἐπειδὴ εἶναι ὁ μοναδικὸς Ἀλλάχ, ἐνῶ ἡ πολλαπλὴ καὶ πολυάριθμη ἀνθρωπότητα παραμένει συμπτωματικὴ λόγῳ τῆς πολλαπλότητάς της. Γιὰ αὐτὸ τὸ λόγο καὶ ἡ ἀπεικόνιση αὐτῶν τῶν συμπτωματικῶν ὑπάρξεων, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀποτελεῖ ὑβριστικὴ πράξις κατὰ τῆς δημιουργίας ἐπειδὴ τὴν ἀνταγωνίζεται μὲ τρόπους ποὺ βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὴ μοναδικότητά της, μὲ τὶς πολλαπλές μορφές ποὺ προσπαθοῦν νὰ τὴν μιμηθοῦν μὲ τὴν ἀντιγραφή της, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ μάταιη προσπάθεια, ἀκαρπτη μίμηση τοῦ ἐντελῶς ἀνώφελου καὶ ἐπ' ἀπειρον πολλαπλασιασμοῦ τῆς ἀπατηλῆς πολλαπλότητος. Σὲ αὐτὴ τὴ μονοφυσιτικὴ ἀντίληψη τῆς πολλαπλότητος ὡς ἀνταγωνιστικῆς ἐννοίας τῆς μοναδικότητος τῆς θείας ἐνότητας, ποὺ τολμάει νὰ ὑπάρχει ὡς σχέση κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν, θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν οἱ ρίζες τοῦ αἰρετικοῦ φαινομένου τῆς

1. Ἐνα παρακλάδι τῆς Ἀλ-Κάιντα, τὸ Τζαμαὰτ ἄλ-Ταουχίντ, ἡ «Κοινότητα τῶν μονιστῶν», ἔχει ἀναλάβει τὴν εὐθύνη γιὰ πολλὲς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν Ἀμερικανῶν στὸ Ἰράκ.

εικόνομαχίας, που αρνείται την πολλαπλότητα και την πολυμορφία των κτισμάτων του λόγου και των προσωπικών υποστάσεων καθώς και της απεικόνισής τους, που αναδείχνουν την ταυτότητά τους μέσα από την πολύμορφη έτερικη σχέση. Μια σχέση κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν που καταδικάζεται και από τον μονοθεϊστικό Ιουδαϊσμό, αφού δεν επιδέχεται την ενσάρκωση (Δευτερονόμιον 4, 16: μη άνομήσητε και ποιήσητε υμίν έαυτοίς γλυπτόν όμοίωμα πάσαν εικόνα όμοίωμα άρσενικού και θηλυκού), και από το Ίσλάμ.

Με τον προσεταιρισμό της πολλαπλότητας όχι μόνον η Όρθοδοξία αλλά και άλλες εκφάνσεις του ρωμαϊκού τρόπου ζωής που εκφράστηκαν μέσα από την ποίηση, τις τέχνες, την μουσική, την συμβολική απεικόνιση του κόσμου, βρήκαν την έκφρασή τους σε σχήματα που ανέδειξαν και άλλου είδους έτερικες σχέσεις. Όποιοδήποτε νοητικό σύστημα χωρίζει τον κόσμο σε δύο αντιλήψεις και κατηγορίες πραγμάτων ή επιχειρεί να προχωρήσει σε μια έρμηνεία του κόσμου μέσα από μια διαίρεση της πολλαπλότητας και μείωσής της σε δύο άπτά πράγματα, καταλήγει συνήθως σε έναν ανταγωνιστικό δυϊσμό. Σήμερα ο κόσμος μας αντιλαμβάνεται τα πάντα μέσα από αυτές τις δυϊστικές τάσεις που έλκουν σαν κεντρόφυγες δυνάμεις τον άνθρωπο ανάμεσά τους. Το φυσικό και το υπερφυσικό στοιχείο, το πρόσκαιρο και το αιώνιο, το υλικό και το πνευματικό, το άτομικό συμφέρον της έγωκεντρικής μονάδας και το γενικό καλό της συλλογικότητας, το ιδιωτικό κέρδος και η κοινοτική ευημερία απολήγουν όλα σε έναν δυϊσμό που ταλαιπωρεί τον άνθρωπο με την ίδια τυραννία που τον ταλαιπωρούσε ο μανηχαϊσμός όταν τον απειλούσε με την παντοδυναμία του κακού που απορροφούσε το καλό, του σκότους που αγωνιζόταν αδιάκοπα κατά του φωτός.

Σταδιακά, στις ήμερες μας, αυτός ο δυϊσμός που είχε καταλήξει παλαιότερα σε μια άρμονική, σύνθετη μορφή συνύπαρξης στο σαρακηνο-ρωμαϊκό πρόσωπο του Διγενή Ακρίτα λόγου χάρι, στα διδυμικά όνόματα του συναξαριού της πίστης μας —Κοσμάς και Δαμιανός, Σέργιος και Βάκχος, Βαρλαάμ και Ίωάσαφ—, στους διδυμικούς ήρωες των λαϊκών μυθιστοριών —Θεαγένης και Χαρίκλεια, Βέλθανδρος και Χρυσάντζα, Τρωίλος και Χρυσήδα—, ή του δυσπρόστατου τουρκο-ρωμαϊκού δικέφαλου άετου, και που φανέρωνε πάνω άπ' όλα πώς η πολυμορφία ουσιαστικά είναι έτερικη σχέση, αποκρυσταλλώνεται τώρα σε έναν άκαμπτο μονισμό που εισάγεται με τεχνολογικά μέσα και με τη στρατηγική τέχνη του μάρκετινγκ καθορίζει τους διεθνείς νόμους της παγκοσμιοποιημένης

ἀγορᾶς ἐπιβάλλοντας μὲ μία πεισματική ἐπιμονή ἕναν πανομοιότυπο τρόπο ζωῆς, ὁμοίομορφα πρότυπα ἀνάπτυξης, πανομοιότυπες ιδέες καὶ εὐκόλες ἰδεολογίες, τυποποιημένα προϊόντα πού ἀνταποκρίνονται σὲ τυποποιημένες πανομοιότυπες ἐπιθυμίες μιᾶς πανομοιότυπης ἀνθρωπότητας πού κινεῖται ἀπὸ μία μοναδική δύναμη· τὴν ἐπιθυμία τῆς εὐημερίας μέσα ἀπὸ τὴν κατανάλωση. Αὐτὸς ὁ δρόμος πού ξεκίνησε ἀπὸ τὸ παρμενίδειο ἐπεὶ πᾶν ἔστιν ὁμοῖον καταλήγει στὴν μονιστική ἀπομόνωση τοῦ σύγχρονου ἀτόμου, τοῦ ἄτμητου, κλειστοῦ στὸν ἑαυτό του αὐτονομημένου ἀτόμου πού δὲν ἀνοίγεται σὲ κανέναν καὶ σὲ τίποτα, ἐγκλωβισμένου μέσα σὲ ὅλα τὰ τεχνικά μέσα πού τὸν βοηθοῦν νὰ ἐπικοινωνήσῃ αὐτομάτως μὲ ὅποιο-δήποτε μέρος τοῦ κόσμου ἀνὰ πᾶσα στιγμή, πού δὲν ἀναγνωρίζει καμμιὰ ἑτερότητα ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴν πού πηγάζει ἀπὸ μέσα του καὶ ἐπιστρέφει στὸν ἑαυτό του, τόθι γὰρ πάλιν ἴξομαι αὖθις.

Μόνο ἡ ἐπαναφορὰ τῆς πολύμορφης πολλαπλότητας καὶ ἡ ἐγκατάλειψη τῆς τυποποιημένης ὑλικῆς καὶ ἰδεολογικῆς μονοσήμαντης πραγματικότητας μέσα στὴν ὁποία ἔχει περιχαρακωθεῖ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος θὰ νικήσῃ τὸν μονοφυσικισμό τῆς ὁμοιομορφίας, θὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ σπάσῃ τὸ κέλυφος τῆς ἀπομόνωσής του καὶ νὰ ἀπλώσῃ τὸ χέρι σὲ ὀλόκληρο τὸν κόσμο, ὅχι μόνο μέσα ἀπὸ μονοδιάστατες ὀθόνες καὶ φορητὰ τηλέφωνα, ἀλλὰ μέσα ἀπὸ χρώματα, ἤχους, μυρωδιές, γλῶσσες, ἀνθρώπους πού θὰ τὸν καλοῦν καὶ πάλι νὰ γίνῃ σὰν τὸν Χριστὸ ὁ ἕνας καὶ οἱ πολλοί, μέσα ἀπὸ τὴν πολυφωνία τῶν λόγων τῶν κτισμάτων, τῶν εἰκόνων, τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀδελφῶν του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- CALOGERO G., *Studi sull' Eleatismo*, Ρώμη, 1932.
- DIELS H., *Die Fragmente der Vorsokratiker*, ἔκδοση συμπληρωμένη ἀπὸ τὸν W. KRANZ, Βερολίνο, 1934-54.
- DIELS H., *Doxographi Graeci*, Βερολίνο, 1879.
- FESTUGIÈRE A. J., «Les "Mémoires Pythagoriques" cités par Alexandre Polyhistor», *Revue des Études Grecques* 58 (1945), σσ. 1-65.
- PHILO JUDAËUS, *De Josepho*, ἐπιμ. L. Cohn, *Philonis Alexandrini opera quae supersunt*, τόμ. Δ', Βερολίνο, 1896.
- PLATO, *Philebus*, ἐπιμ. J. Burnet, *Platonis opera*, τόμ. Β', Ὁξφόρδη, 1900.
- PROCLUS, *In Platonis Timaeum commentaria*, ἐπιμ. E. Diehl, *Procli Diadochi in Platonis Timaeum commentaria*, 3 τόμ., Λειψία, 1903, 1904, 1906.
- STOBAEUS JOANNES, *Anthologium*, ἐπιμ. C. Wachsmuth-O Hense, *Ioannes Stobaei anthologium*, 5 τόμ., Βερολίνο, 1884, 1894, 1909, 1912.